

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНСТИТУТ ДОУНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ В СИСТЕМІ ОСВІТИ: «ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ
НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД – ДОУНІВЕРСИТЕТСЬКА ПІДГОТОВКА –
ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД»

Матеріали
II Всеукраїнської науково-практичної конференції
25 травня 2016 року

КИЇВ 2016

УДК 371.2:371.8:378.4(063)
ББК Ч 448.оя431+Ч420я431
А437

Актуальні проблеми в системі освіти: загальноосвітній навчальний заклад – доуніверситетська підготовка – вищий навчальний заклад: зб. наук. праць матеріалів ІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції, 25 травня 2016 р., м. Київ, Національний авіаційний університет / наук. ред. Н. П. Муранова. – К : – НАУ, 2016. – 296 с.

До наукового збірника увійшли статті та тези доповідей учасників ІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми в системі освіти: загальноосвітній навчальний заклад – доуніверситетська підготовка – вищий навчальний заклад (25 травня 2016 року, м. Київ), що проводилася на базі кафедри базових і спеціальних дисциплін Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету спільно з науковими установами та навчальними закладами освіти України. Адресований науковцям, аспірантам, викладачам ЗНЗ і ВНЗ та працівникам в галузі освіти.

Редакційна колегія:

Муранова Н. П., доктор педагогічних наук, професор, директор Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету (голова);

Черіпко С. І., заступник директора Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету;

Бруяка О. О., кандидат технічних наук, доцент, начальник навчально-методичного відділу Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету;

Приходько О. Ю., кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри базових і спеціальних дисциплін Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету;

Бугайов О. Є., кандидат технічних наук, доцент, кафедра базових і спеціальних дисциплін Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету.

Рекомендовано до друку Науково-методично-редакційною радою Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету (протокол № 6 від 26.09.2016 р.).

За достовірність наведених даних та посилань несе відповідальність автор публікації.

УДК 37:001.895

Калюжка Наталія, м. Переяслав-Хмельницький

ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ В СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

У статті розглядаються шляхи реалізації компетентнісного підходу в системі неперервної освіти, визначено чинники його реалізації. Подано структуру компетентностей (ключові, загальногалузеві, предметні компетентності) та перелік педагогічних технологій, що обумовлюють упровадження компетентнісного підходу в практику роботи вищої школи (теорії і технології проблемного навчання, поетапного формування розумових дій і понять, розвивального навчання, гуманістична система Ш. Амонашвілі, теорія особистісно-орієнтованого навчання).

Ключові слова: компетентнісний підхід, неперервна освіта, інноваційне освітнє середовище, педагогічні технології, якість професійної освіти.

Ways of competence-based approach implementation in the system of continuous education are considered in the paper, and the factors of this implementation are identified. A competence framework (core, sector-wide, subject competences) and a list of educational technologies, which determine the introduction of the competence-based approach in the work of higher education institutions (theories and

technologies of problem-based learning, of gradual formation of mental actions and concepts, of developing training, Sh. Amonashvili's humanistic system, the theory of student-centered learning).

Keywords: *competence-based approach, continuing education, innovative learning environment, educational technologies, professional education quality.*

Сьогодні проблема компетентнісного підходу в системі неперервної освіти є дуже актуальною та має важливе практичне значення у зв'язку з необхідністю ефективного вирішення різноманітних завдань на основі існуючих знань, умінь, навичок, особистісних та професійних рис фахівців та їх можливість безперервно навчатися протягом життя. Реалізація неперервної освіти в освітній системі опирається на такі чинники: «вертикальну інтеграцію» – наступність ступенів формальної освіти (дошкільної, початкової, середньої, вищої, післядипломної) та «горизонтальну інтеграцію» – співвідношення освіти, що отримується за межами освітньої галузі (неформальна освіта), з освітою у мережі навчальних закладів (формальна освіта). У неперервній освіті визначна роль відводиться системі вищої освіти, орієнтованій на компетентнісний підхід при підготовці педагогічних кадрів.

Компетентнісний підхід не передбачає тільки конкретної обізнаності та інформованості людини, володіння нею енциклопедичними знаннями. Він спонукає до успішного розв'язання складних проблем, що виникають у процесі професійної підготовки, у стосунках з іншими людьми, у практичному житті при виконанні соціальних ролей громадянина країни, у професійній діяльності тощо. Отже, використання компетентнісного підходу в системі неперервної освіти залежить не лише від його теоретичного обґрунтування, але й від продуктивності втілення основних ідей у практичну діяльність.

Проблема компетентнісного підходу розглядається в працях науковців: В. Байденка, І. Беха [1], Н. Біб'юк, А. Вербицького [2], І. Зимньої, В. Краєвського, В. Лугового [4], Н. Муранової [5, с. 14–26; 6], О. Пометун, О. Савченко та ін. Питання неперервної освіти віднайшли висвітлення в працях В. Андрущенко, Б. Гершунського, І. Зязюна [3], Н. Ничкало, О. Поважного, О. Шапран та ін.

Метою написання статті є виявлення шляхів реалізації компетентнісного підходу в системі неперервної освіти.

Національний освітній глосарій компетентнісним називає підхід до визначення результатів навчання, що базується на їх описі в термінах компетентностей. Компетентнісний підхід є ключовим методологічним інструментом реалізації цілей Болонського процесу та за своєю сутністю є студентоцентричним [7, с. 31].

На думку І. Беха, компетентнісний підхід має забезпечити вищий рівень компетентності суб'єкта навчання, який характеризується сформованістю в нього наукового поняття «компетентність» як єдності, де науково орієнтована основа дій визначає логіку її виконання. Автор звертається до ідей діяльнісного та особистісно орієнтованого підходів для їх узгодження з метою і завданнями саме компетентнісного підходу як найбільш прогресивного на основі принципу логічної доповнюваності [1, с. 27–28]. На думку В. Чайки, компетентнісний підхід передбачає високу міру готовності майбутнього фахівця до успішної педагогічної діяльності, забезпечення активізації механізмів загального і професійного саморозвитку і врахування динаміки мотивації кожного студента у процесі професійної підготовки, навчання, організації саморуку до кінцевого результату [9, с. 23]. Тому, поєднання набутих знань з їх практичним застосуванням, стимулювання суб'єктів освітнього процесу до саморозвитку й позитивний вплив на професіоналізм фахівця – головна перевага компетентнісного підходу.

Упровадження компетентнісного підходу тісно пов'язане з вирішенням проблем забезпечення якості освіти. Питання якості професійної освіти набуває актуальності в сучасній ситуації, що характеризується: відсутністю законодавчої бази, що регламентує становлення і розвиток системи неперервної педагогічної освіти; формуванням вільного ринку освітніх послуг у сфері додаткової професійної освіти (недержавні заклади, фірми, ВНЗ), що створюють ситуацію конкуренції і вимагають якості підготовки слухачів при відсутності державного стандарту останньої сфери; глобалізацією освітнього простору, що породжує спільність професійної проблематики працівників освіти і можливість доступу до будь-яких інформаційних ресурсів; формуванням у межах ноосфери-генезису професійно-педагогічного співтовариства, носія принципово нової освітньої культури, що фіксується на рівні міжнародних документів про освіту й культуру, де проголошується спільність таких принципів діяльності у сфері освіти, як гуманізація, гуманітаризація, демократизація, толерантність, неперервність та ін.; виробленням культурної, концептуальної, технологічної множинності підходів до вирішення проблем освіти, що вимагає професійно-особистісного самовизначення і соціальної відповідальності за свій вибір [3].

Вчений В. Луговий серед основних чинників, що забезпечують якість освіти, зазначає фахову

підготовку викладачів, матеріально-технічну базу та якісну освітню програму, він визначає такі фактори цієї програми: ресурси (викладацькі, адміністративні, інфраструктурні, інформаційні); потребу в програмі всіх зацікавлених сторін; характеристику програми або кваліфікаційний профіль (мета й завдання); результати навчання в термінах загальних і специфічних компетентностей; зміст (знання, розуміння, уміння, цінності, здатності, інші особисті якості) та організацію (курси, модулі, кредити, послідовність); методи навчання, викладання й оцінювання; систему оцінювання, забезпечення та підвищення якості [4, с. 20].

Науковець А. Вербицький вважає, що якість професійної освіти являє собою відповідність особистісних, професійних та соціальних характеристик молодого фахівця до потреб життя та залежить від багатьох факторів: контингенту абітурієнтів, а потім – студентів; викладацького складу; змісту освіти; якості освітнього середовища й умов організації навчання; педагогічних технологій, що використовуються при підготовці фахівців; якості освітнього процесу та його ресурсного забезпечення тощо [2, с. 27].

Дослідник Г. Полякова поділяє чинники, що впливають на якість освіти на зовнішні (соціально-економічні, політичні, культурні, освітню політику, стратегію розвитку вищої освіти, соціальне замовлення на фахівця з вищою освітою) та внутрішні (якість визначення кінцевих результатів підготовки фахівців: модель особистості, рівень підготовки, професійна компетентність випускника; визначення стратегій розвитку ВНЗ, що забезпечують бажаний результат; якість управління ВНЗ і його підсистемами; якість навчального і виховного процесів; якість умов освітньої діяльності; компетентність суб'єктів освітнього процесу: керівників, педагогічних працівників, студентів; наявність механізмів регулювання відповідності результатів підготовки фахівців до вимог держави, суспільства, особистості) [8, с. 78].

Отже, якість освіти – це інтегральна характеристика, що формується під впливом багатьох факторів як результату професійної підготовки. ВНЗ не тільки контролює відповідність знань, умінь і компетентностей випускників до суспільних потреб, але й несе відповідальність за організацію навчальної діяльності кожного окремого студента.

Зміна освітніх цілей з підготовки вчителя з великим багажем знань на забезпечення умов для ефективного розвитку та саморозвитку кожного конкретного випускника педагогічного ВНЗ вимагає нового змісту підготовки, використання сучасних педагогічних технологій, створення інноваційного освітнього середовища у вищій школі, неперервної освіти протягом життя тощо.

Таким чином, реалізація на практиці компетентнісного підходу передбачає оновлення змісту освіти, що ґрунтується не на компоненті знань, умінь та навичок, а базується на формуванні ключових компетентностей, що стосуються різних сфер. Система компетентностей в освіті має ієрархічну структуру, рівні якої складають: ключові компетентності (міжпредметні та надпредметні компетентності) – здатність людини здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні види діяльності, ефективно розв'язувати актуальні індивідуальні та соціальні проблеми; загальногалузеві компетентності, що формуються впродовж засвоєння змісту тієї чи іншої освітньої галузі; предметні компетентності, що є складовою загальногалузевих компетентностей і стосуються конкретного предмета.

Кожна компетентність випускника повинна забезпечуватися відповідною кількістю дисциплін і практик, поєднаних у відповідні модулі, а зміст модулів – повністю відповідати рівню набутих компетентностей. Одним з перших кроків зміни змісту освіти на основі компетентнісного підходу є створення нових галузевих стандартів освіти. Наступним кроком є формування компетентностей за програмами дисциплін (предметних) та віднесення їх до загальногалузевих та ключових. Третім кроком є формування компетентностей, означених в Національній рамці кваліфікацій і якими особа, котра навчається, повинна володіти протягом усього життя (ключові життєві компетентності). Компетентність є однією із найважливіших характеристик спеціаліста, який готовий до відповідального та ефективного самостійного виконання власних обов'язків як фахівця в певній галузі.

Впровадження компетентнісного підходу в практику роботи вищої школи потребує визначення педагогічних технологій. Найбільш відомими серед них є теорії і технології проблемного навчання (А. Матюшкін, Т. Кудрявцев, М. Махмутов та ін.), поетапного формування розумових дій і понять (П. Гальперін та його науково-педагогічна школа), розвивального навчання (В. Давидов, Д. Ельконін, Л. Занков та їхні послідовники), гуманістична система Ш. Амонашвілі, теорія особистісно-орієнтованого навчання (І. Якиманська, В. Сериков та ін.) А. Вербицький задається питанням, які з цих технологій можна покласти в основу реалізації компетентного підходу у вищій освіті та робить висновок, що: а) усі вони розроблені стосовно до шкільної освіти і більшість із них,

окрім проблемного навчання і теорії поетапного формування розумових дій, швидше за все, непридатні для використання у професійній освіті; б) у шкільній освіті ці теорії і технології мають дуже обмежену представленість; в) за своєю методологією вони не практикоорієнтовані, а виходять із протилежної ідеї – оволодіння «основами наук», розвитку теоретичного мислення, а не формування компетенцій/компетентностей для повсякденного життя та професійної діяльності людини; г) у них ставляться в основному завдання оволодіння предметно-технологічними знаннями, уміннями, навичками, і лише потім – розвиток соціальних умінь і навичок, соціальної компетентності учнів [2, с. 16–17].

Вища школа повинна використовувати технології, що обумовлені потребами ринку праці та враховують особливості професійної підготовки майбутніх фахівців. Специфіка використання технологій у вищій школі визначається двома чинниками. По-перше, переходом до кредитно-трансферної системи навчання, згідно з основними положеннями Болонської декларації. Але у зв'язку з нерозробленістю системи організації навчання за кредитно-трансферною технологією, кожний ВНЗ має свої особливості в її реалізації. Неузгодженість дій та самодіяльність кожного окремого ВНЗ не сприяє повноцінній реалізації компетентнісного підходу на державному рівні. По-друге, важливе місце в реалізації компетентнісного підходу, з урахуванням освітніх потреб, належить особистісно орієнтованим, ігровим та інформаційним технологіям. До них відносяться: інтерактивні технології: діалогічні методи навчання, семінари-дискусії, мозкові штурми, інтерактивні й імітаційні ігри, тренінги та ін.; практико орієнтовані технології: проблемне навчання, метод проєктів, контекстне навчання та ін.; нові інформаційні технології: дистанційне навчання, комп'ютерне тестування, мультимедійні технології тощо.

Тож, прийняття будь-яких рішень і кроків щодо практичного втілення компетентнісного підходу є необхідною умовою реалізації принципу наступності нового і старого, традицій та інновацій, можливості створення інноваційного освітнього середовища у процесі професійної підготовки та постійного самовдосконалення.

Отже, підводячи підсумок, можна вважати, що компетентнісний підхід є одним із перспективних підходів у підвищенні ефективності вищої освіти та навчання протягом життя. Він полягає в прищепленні та розвитку у студентів набору ключових компетентностей, що забезпечують якісне виконання професійних обов'язків. Якість підготовки фахівця з вищою освітою залежить від багатьох зовнішніх і внутрішніх факторів (соціально-економічних, політичних, культурних, рівня підготовки, умов діяльності тощо). Випускники ВНЗ повинні вміти використовувати отримані під час навчання знання, уміння та навички в буденних та швидкоплинних ситуаціях професійної діяльності. Зміна освітніх цілей з підготовки вчителя з великим багажем знань на забезпечення умов для ефективного розвитку та саморозвитку кожного конкретного випускника педагогічного ВНЗ вимагає нового змісту підготовки, використання сучасних педагогічних технологій, створення інноваційного освітнього середовища у вищій школі, неперервної освіти. Реалізація компетентнісного підходу спрямована на комплексне засвоєння різних знань та способів практичної діяльності протягом життя шляхом підвищення кваліфікації та самоосвіти, завдяки яким майбутній фахівець набуває здатності успішної власної реалізації в професійній діяльності, соціальної самостійності, мобільності, вільно орієнтується в навколишньому середовищі та успішно вирішує складні завдання.

Література

1. Бех І. Д. Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу в педагогіці / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 2009. – № 2(63). – С. 27–31.
2. Вербицкий А. А. Компетентностный подход и теория контекстного обучения / А. А. Вербицкий. – М. : ИЦ ПКПС, 2004. – 84 с.
3. Зязюн І. А. Філософія педагогічної якості в системі неперервної освіти / І. А. Зязюн // Вісник ЖДПУ ім. І. Франка. – 2005. – № 25. – С. 13–18.
4. Луговий В. І. Європейська концепція компетентнісного підходу у вищій школі та проблеми її реалізації в Україні / В. І. Луговий // Педагогіка і психологія. – 2009. – № 2. – С. 13–25.
5. Муранова Н. П. Фізико-математична підготовка старшокласників до навчання в технічному університеті: [монографія] / Н. П. Муранова. – К. : НАУ, 2013. – 464 с.
6. Муранова Н. П. Компетентнісний підхід у системі доуніверситетської підготовки майбутніх студентів технічних спеціальностей / Н. П. Муранова // Рідна школа. – 2012. – № 10. – С. 7–12.
7. Національний освітній глосарій: вища освіта / [авт.-уклад. : І. І. Бабин, Я. Я. Болубаш, А. А. Гармаш та ін.] ; за ред. Д. В. Табачника, В. Г. Кременя. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2011. – 100 с.

8. Полякова Г. Вплив освітнього середовища ВНЗ на формування професійної компетентності фахівця / Г. Полякова // Вища школа. – 2010. – № 10. – С. 78–87.
9. Чайка В. М. Реалізація компетентнісного підходу в системі підготовки майбутнього вчителя / В. М. Чайка // Шляхи модернізації вищої освіти у контексті євроінтеграції : Матер. регіон. наук.-практ. семінару / за заг. ред. Г. В. Терещука. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2008. – С. 21–26.